

KICK OFF EVENT PLATFORM ARGOS 2 JUNI 2017 ALLARD PIERSON MUSEUM AMSTERDAM

Ronde Tafel: De geschiedenis van de Nederlandse archeologie in het mediterrane gebied

Een wetenschappelijke discipline kent haar eigen geschiedenis en reflecteert hierop. In 1818 werd Caspar Reuvens (1793-1835) in Leiden de eerste archeologieprofessor van Nederland. Tussen 1902 en 1912 verrichtte Carl Wilhelm Vollgraff (1876-1967) als eerste Nederlandse archeoloog diverse jaren veldwerk in de mediterrane, in het Griekse Argos. Hoe heeft het Nederlandse onderzoek op het gebied van de mediterrane archeologie zich sindsdien ontwikkeld? En wat waren de belangrijkste intellectuele en methodologische stromingen? Ook de positie van het Nederlandse archeologische onderzoek ten opzichte van andere nationale tradities is daarbij van belang. Net als de vraag hoe de Nederlandse archeologie in het mediterrane gebied zich verhoudt tot andere archeologische en geesteswetenschappelijke disciplines. In vergelijking met de ons omringende landen is de discussie hierover in Nederland nog niet uitgebreid gevoerd.

Tijdens deze **ronde tafel** worden onderzoekers voor het eerst samengebracht die actief zijn in het onderzoek naar de geschiedenis van de Nederlandse archeologie in het mediterrane gebied. Dit initiatief komt voort uit een gevoelde noodzaak om verschillende initiatieven op dit gebied in kaart te brengen, de onderlinge communicatie te faciliteren en de herkenbaarheid van de discipline naar de buitenwereld te bevorderen.

De ronde tafel is daarmee het kick off event van **PLATFORM ARGOS** dat zich ten doelt stelt activiteiten op het gebied van de geschiedenis van de Nederlandse archeologie in het mediterrane gebied samen te brengen en onderzoek te stimuleren. Naast de stimulering van de onderlinge dialoog heeft de ronde tafel ook tot doel te onderzoeken hoe de krachten op dit gebied kunnen worden gebundeld. De verschillende bijdragen dienen als beginpunt om een relevant thema te formuleren voor een gezamenlijk congres in 2018.

website: <http://www.platformargos.nl/>

Locatie ronde tafel

Allard Pierson Museum – Bijzondere Collecties - Universiteit van Amsterdam - Regentenkamer
Rokin 129 | Halte Spui

PROGRAMMA RONDE TAFEL PLATFORM ARGOS 2 JUNI
LOCATIE: ALLARD PIERSON MUSEUM, REGENTENKAMER (INGANG BIJZ. COLL.)

OCHTENDPROGRAMMA 9.30-12.45

ONTVANGST 9.00-9.30

INTRO APM 9.30-9.45	
Wim Hupperetz (APM)	Welkom
Gert Jan van Wijngaarden (UvA)	Platform Argos

KEYNOTE 9.45-10.30	
Martijn Eickhoff (NIOD)	De geschiedenis van de Mediterrane archeologie in Nederland, een pleidooi voor (meer dan) historisch zelfonderzoek

PITCHBLOK 1 10.30-11.30	Geschiedenis universiteitscollecties & leerstoelen
1. Floris van den Eijnde (UU)	De collectie oudheden van de Universiteit Utrecht
2. René van Beek (APM)	De collectie antiek glas van het Allard Pierson Museum
3. Miguel John Versluys (LU)	Van Klassiek naar Middelen naar het Rapenburg
4. Mirjam Hoijtink (UvA)	De bibliotheek van de archeoloog. Over sociale netwerken, wetenschapsbeoefening en persoonlijke drijfveren

PAUZE 11.30-11.45

PITCHBLOK 2 11.45-12.45	Geschiedenis theorie & methodiek
1. Jeltsje Stobbe (UvA)	Jacob Moleschott en de Italiaanse prehistorie
2. Wieke de Neef (RU)	Methodiek Nederlands veldwerk in Italië
3. Marleen Termeer (LU)	De positie van Griekse en Romeinse numismatiek in het Nederlandse academische landschap
4. Loes Opgenhaffen (UvA)	Visualisatietechnieken bij veldwerk

LUNCH 12.45-14.00 [eigen lunch mee of lunchmogelijkheid in kantine Bijzondere Collecties]

MIDDAGPROGRAMMA 14.00-17.00

PITCHBLOK 3 14.00-15.00	Geschiedenis middels archiefonderzoek
1. Bart Wagemakers (HU, UvA)	Het NPAPH project: Non-Professional Archaeological Photographs project
2. Anne Versloot (UvA)	Het archief van Jan Six
3. Demetrius Waarsenburg (UvA)	Archeologisch mecenaat in Griekenland en Italië door Adriaan Goekoop en Johanna Goekoop-de Jongh
4. Filiz Songu (APM)	Biografisch onderzoek naar het leven en werk van prof. dr. Emilie Haspels (1894-1980): een vrouwelijke pionier in Anatolië

PAUZE 15.00-15.15

PITCHBLOK blok 4 15.15-16.15	Geschiedenis veldwerk
1. Marijke Gnade (UvA)	40 jaar Nederlands veldwerk in Satricum, Italië
2. Gert-Jan Burgers (VU)	Mediterrane landschapsarcheologie: oude en nieuwe onderzoeksagenda's
3. Laurien de Gelder (APM)	De status quo van onderzoek naar de geschiedenis van Nederlands archeologisch veldwerk in het Mediterrane gebied
4. Gert Jan van Wijngaarden (UvA)	DAMNE: Dutch Archaeology in the Mediterranean and the Near East

DISCUSSIE 16.15-17.00	Platform: ideeën voor de toekomst
Martijn Eickhoff (moderator)	16.15-16.45: discussie
Gert Jan van Wijngaarden	16.45-17.00: wrap-up

BORREL CAFE ZEPPUS [eerste drankje wordt aangeboden]

KEYNOTE PITCH

Martijn Eickhoff (NIOD) | De geschiedenis van de Mediterrane archeologie in Nederland, een pleidooi voor (meer dan) historisch zelfonderzoek

PITCHBLOK 1 | GESCHIEDENIS UNIVERSITEITSCOLLECTIES & LEERSTOELEN

1. Floris van den Eijnde (UU) | De collectie oudheden van de Universiteit Utrecht (geschiedenis collecties)

De Mediterrane Archeologie vormt al ruim een eeuw een vast specialisatiegebied binnen de Universiteit Utrecht. Archeologie maakte oorspronkelijk deel uit van de Griekse en Latijnse taal en Letterkunde (met prof. C.W. Vollgraff). Na WOII werd een onafhankelijk Archeologisch Instituut opgericht dat gevestigd was op het Domplein (profs. Van Hoorn, Jongkees, Salomonson en Issings). In deze periode werd een substantiële studiecollectie aangelegd van ca. 1000 objecten, waarvan de meeste stukken zich in het Universiteitsmuseum bevinden en andere zijn uitgeleend aan collecties in Amsterdam en Groningen (de collectie van Hoorn). De collectie omvat een keur aan cultische, funeraire en gebruiksobjecten, met een focus op (voornamelijk Grieks) aardewerk. Na de opheffing van het archeologisch instituut in 1983 is de collectievorming gestopt en deels in de vergetelheid terecht geraakt. In 2015 heeft een Utrechts team van de vakgroep Oude Geschiedenis het onderzoek aan de collectie weer opgepakt. De collectie wordt sindsdien onder de aandacht gebracht van een breed publiek door de ontsluiting van bijzondere objecten op de bezoekerssite van het museum en een onderzoeksproject (deels als onderdeel van een Archeohotspot in het museum) dat moet uitmonden in de publicatie van o.m. het zwartfigurig aardewerk in het *Corpus Vasorum Antiquorum*.

2. René van Beek (APM) | De collectie antiek glas in het Allard Pierson Museum (geschiedenis collecties)

Onderzoek naar de collectie antiek glas zal uiteindelijk uitmonden in een beredeneerde catalogus van de collectie. De glazen worden beschreven en gefotografeerd. Er zijn diverse deelonderzoeken.

- Geschiedenis van de glascollectie binnen het APM. Het is opvallend dat de glascollectie van het museum haar oorsprong heeft in diverse particuliere collecties. Particuliere collecties die veelal als schenking of legaat in de museumcollectie zijn gekomen. De kwaliteit van de glascollectie is op een beduidend hoger niveau gekomen dankzij schenkingen na de grote glastentoonstelling in 2001. Dit geeft aan hoe belangrijk de relatie tussen verzamelaar en museum kan zijn. In vergelijking met bijvoorbeeld sculptuur of aardewerk is glas minder (als losse stukken) aangekocht. Glas wordt in de kunsthandel vrijwel altijd aangeboden zonder verantwoorde archeologische context. Hoe past de collectie glas die grotendeels bestaat uit objecten zonder archeologische context binnen het museum?
- Onderzoek objecten:

- Gebruik van glas.
- Techniek van enkele ingewikkelde glasvormen. Onderzoek in samenhang met glasblaasspecialisten. Dit kan resulteren in een e-book waarin de nadruk ligt op de techniek van het glasblazen.
- Enkele glasvormen lenen zich voor vergelijking met bijvoorbeeld aardewerkvormen.

3. Miguel John Versluys (LU) | Van Klassiek naar Mediterraan aan het Rapenburg (geschiedenis onderzoek & onderwijs)

In mijn bescheiden « kleine geschiedenis van de Nederlandse Klassieke Archeologie in de tweede helft van de 20e eeuw » (M.J. Versluys, *Archéologie classique et histoire de l'art aux Pays-Bas: des liaisons dangereuses*, *Perspective* 2010/2011 (4) 687-701, [online](#) te raadplegen, heb ik vooral aandacht besteed aan de overgang van « Klassieke » naar « Mediterrane » archeologie en de veranderende verhouding tussen Archeologie en Kunstgeschiedenis vanaf de jaren 1980. In mijn bijdrage wil ik die overgang eerst in een wat breder perspectief plaatsen en vervolgens bezien vanuit de situatie aan de Universiteit Leiden. Ik zal daartoe de oraties van de naoorlogse Leidse hoogleraren Klassieke & Mediterrane Archeologie, respectievelijk Byvanck, Bastet, Geertman en Bintliff, kort met elkaar vergelijken. Zijn er Leidse constanten waarneembaar?

4. Mirjam Hoijsink (UvA) | De bibliotheek van de archeoloog. Over sociale netwerken, wetenschapsbeoefening en persoonlijke drijfveren (geschiedenis onderzoek)

Waar archeologen de intentie hebben de oudheid te ontrafelen en te begrijpen, zijn de persoonlijke drijfveren die hen daartoe brengen net zo interessant. Immers, de keuzes die gemaakt worden voor een bepaald onderzoeksgebied en de interpretaties die archeologen aan hun data verbinden zijn gekleurd door politieke-, academische- en vriendschapsnetwerken. De *Biblioteca Reuvensiana* (1815-1835), de boekverzameling van de eerste Nederlandse hoogleraar in de archeologie Caspar Reuven, blijkt een perfecte bron om sociale netwerken en wetenschapsbeoefening te doorgronden. Geïnspireerd door Bruno Latour's *Actor Network Theory* en vooral, Carlo Ginzberg's *Micro History* draagt dit bij aan inzichten over grotere vraagstukken zoals internationalisering en globalisering.

PITCHBLOK 2 | GESCHIEDENIS THEORIE & METHODIEK

1. Jeltsje Stobbe (UvA) | Jacob Moleschott en de Italiaanse prehistorie (geschiedenis onderzoek)

Jacob Moleschott (1822-1893) was een Nederlandse arts, chemicus, filosoof en politicus die een groot deel van zijn leven in Italië woonde en werkte. Decennia na zijn overlijden werd hij gememoreerd als iemand die het vermaledijde materialisme naar Italië had gebracht; deze dubieuze eer werd niet aan hem toebedeeld door een medicus of chemicus, maar door een oudheidkundige! In deze pitch neem ik de curieuze relatie tussen Moleschott en de oudheid als uitgangspunt voor een schets van onderzoek naar de zgn. 'introductie' van materialistisch denken in de Italiaanse prehistorie en antropologie, waarbij met name de vraag centraal staat hoe men de 'resulterende' productie van kennis heeft gezien en gewaardeerd: niet alleen ten tijde van Moleschott, maar ook in recentere tijden. Het laatste

is relevant, aangezien zijn 'circulaire' denken deels resoneert met de huidige aandacht voor circulair denken in diverse wetenschappelijke en maatschappelijke velden.

2. Wieke de Neef (RUG) | Methodiek Nederlands veldwerk in Italië (geschiedenis onderzoek)

Nederlands archeologisch veldonderzoek in Italië is beïnvloed door Italiaanse en Nederlandse onderzoekstradities, maar ook door technologische en natuurwetenschappelijke ontwikkelingen. Aan de hand van technologische en methodologische innovaties onderzoek ik trends in onderzoeksthematiek sinds de eerste Nederlandse opgraving in Rome in de jaren 1950-1960. Ik zal daarbij de nadruk leggen op de jaren 1980, als veldcomputers, C14-dateringen en geofysische technieken hun intrede doen in Nederlandse projecten in Italië.

3. Marleen Termeer (LU) | De positie van Griekse en Romeinse numismatiek in het Nederlandse academische landschap (geschiedenis onderzoek)

In de huidige onderwijscurricula van de opleidingen Archeologie aan Nederlandse universiteiten is weinig tot geen plaats voor numismatiek. Het lijkt erop dat de aandacht voor dit specialisme onder oudhistorici groter is. Mijn indruk is dat deze situatie in sterke mate is beïnvloed door persoonlijke interesses en specialismen van universitaire medewerkers. Tegen deze achtergrond ben ik geïnteresseerd in de geschiedenis van deze rolverdeling en de implicaties ervan voor de ontwikkeling van Mediterrane archeologie in Nederland. In deze pitch verken ik de mogelijkheden voor een onderzoek naar de positie van Griekse en Romeinse numismatiek in het Nederlandse academische landschap.

4. Loes Opgenhaffen (UvA) | Visualisatietechnieken in de Mediterrane archeologie (geschiedenis onderzoek)

De digitale revolutie en de groeiende toegankelijkheid tot (3D) visualisatietechnieken maakt dat de Nederlandse archeologische traditie langzaam in transitie is naar een nieuwe vorm van archeologische praktijk en onderzoek. Het is daarom zeer verwonderlijk dat het theoretische belang van (digitale) archeologische visualisaties nauwelijks wordt gezien, en, sterker nog, er een zekere mate verzet binnen de academische wereld waarneembaar is tegen de inzet van 3D technieken als volwaardig onderzoeks- en onderwijsmiddel. Om deze spanning tussen 'revolutie' en 'verzet' goed te kunnen begrijpen zal ik in deze pitch de contouren uitzetten van een onderzoek naar de geschiedenis van visualisatietechnieken in relatie tot de huidige waardering ervan.

PITCHBLOK 3 | GESCHIEDENIS MIDDELS ARCHIEFONDERZOEK

1. Bart Wagemakers (HU, UvA) | Het NPAPH project: Non-Professional Archaeological Photographs project (archivering & ontsluiting)

Het NPAPH project stelt zich tot doel om non-professional documentatiemateriaal van opgravingen uitgevoerd in de periode 1950-1980 te traceren, te behouden voor de toekomst en via digitale archieven toegankelijk te maken voor geïnteresseerden. Het project concentreert zich niet alleen op privé-materiaal van archeologen (zoals foto's, dia's, films, brieven en dagboeken), maar ook op die van non-professionals die betrokken waren bij de opgraving of de site bezochten. Denk bijvoorbeeld aan vrijwilligers, journalisten, sponsors,

toeristen, etc. In de afgelopen jaren is aangetoond dat deze documentatiecategorie een meerwaarde heeft voor hedendaags onderzoek naar oude opgravingen.

2. Anne Versloot (UvA) | Het archief van Jan Six (geschiedenis collecties)

In de tweede helft van de negentiende eeuw zijn er vele verzamelaars van oudheden actief in Nederland. Van enkelen zijn archieven bewaard gebleven die inzicht geven in de manier waarop oudheden verzameld werden, een onderwerp waarover niet zoveel bekend is. Een van deze archieven is dat van Jan Six VII (1857-1926). Jan Six studeerde klassieke talen in Amsterdam en verdiepte zich in Bonn in de klassieke archeologie. Na zijn studietijd vertrok hij naar Athene om de Griekse kunst met eigen ogen te bekijken en kwam aldaar in contact met diverse handelaren in antiquiteiten tussen 1860 en 1890. Aanvankelijk was Jan Six alleen geïnteresseerd in Griekse munten, maar tijdens zijn verblijf kocht hij ook zijn eerste (fragmenten van) vazen aan voor zijn eigen collectie – een collectie die uiteindelijk in 1967 in het Allard Pierson Museum zou belanden. In deze pitch zal ik ingaan op het verzamelen van antiquiteiten in Athene door Jan Six, met name de overweging die hebben meegespeeld bij het maken van keuzes voor bepaalde objecten of collecties.

3. Demetrius Waarsenburg (UvA) | Archeologisch mecenaat in Griekenland en Italië door Adriaan Goekoop en Johanna Goekoop-de Jongh (geschiedenis onderzoek)

De welgestelde aristocraat Adriaan Goekoop (1859-1914) was zozeer gegrepen door de Homerische ontdekkingen van Henrich Schliemann dat hij jarenlang uit eigen middelen opgravingen liet verrichten in Griekenland 'op zoek naar Odysseus'. Zijn weduwe, de kunsthistorica Johanna Goekoop-de Jongh (1877-1946), zette de speurtocht voort en werd, op bescheidener schaal, in de jaren '30 ook actief in de archeologie van Italië. Het familiearchief van de familie Goekoop, incidenteel ingezien door onderzoekers, bevat een rijke correspondentie met een keur aan beroemde archeologen van die tijd, nationaal en internationaal. Deze pitch vraagt aandacht voor deze curieuze episode in de geschiedenis van de Nederlandse archeologie in het Midderrand, met een pleidooi voor een geannoteerde uitgave van de Goekoop-documentatie.

4. Filiz Songu (APM) | Biografisch onderzoek naar het leven en werk van prof. dr. Emilie Haspels (1894-1980): een vrouwelijke pionier in Anatolië (geschiedenis onderzoek)

Emilie Haspels was de eerste vrouwelijke hoogleraar archeologie aan de Universiteit van Amsterdam en de eerste vrouwelijke directeur van het Allard Pierson Museum. Voor en na de Tweede Wereldoorlog leidde zij expedities naar de onbekende binnenlanden van Midden-Anatolië. Doel van dit biografisch onderzoeksproject is om haar rol als vrouwelijke pionier te belichten, en het belang van haar werk voor de wetenschap te duiden. Voor het eerst zal systematisch biografisch onderzoek naar haar leven en werk plaatsvinden op basis van rijk archiefmateriaal, waarvan een deel pas onlangs beschikbaar is gesteld. Centraal in het onderzoek staan de netwerken waarvan ze deel uitmaakte, en een aantal bepalende perioden in haar leven en carrière, zoals haar gedwongen verblijf in Istanbul tijdens de Tweede Wereldoorlog en haar veldwerk in Anatolië, Turkije. Hier deed ze niet alleen archeologische ontdekkingen, maar beschreef ook de gewoonten en tradities van lokale bevolkingsgroepen. Ze documenteerde zo een wereld die inmiddels niet meer bestaat. De publicatie die uit dit onderzoek voortvloeit zal zich richten op een algemeen lezerspubliek

met interesse in biografieën en geschiedenis, maar wil ook een bijdrage leveren aan de wetenschapsgeschiedenis en de vrouwengeschiedenis.

PITCHBLOK 4 | GESCHIEDENIS VELDWERK

1. Marijke Gnade (UvA) | 40 jaar Nederlands veldwerk in Satricum, Italië (geschiedenis onderzoek & onderwijs)

Het antieke Satricum (Lazio, Italië) is in 2017 veertig jaar lang onderwerp geweest van wetenschappelijk onderzoek. Reflecties op dit langlopende onderzoek richten zich vooral op de inhoudelijke resultaten. De lange duur van het project –en het ontstaan van een opgravingsarchief- leent zich echter ook goed voor een historische studie naar de organisatorische, bureaucratische, lokaal culturele en politieke praktijken die spelen bij veldwerk in het mediterrane gebied. In deze pitch wordt een aanzet gegeven voor historisch onderzoek naar de opgraving in de praktijk: wat komt hierbij kijken en hoe is dat van invloed op keuzes en vervolgens wetenschappelijke kennis?

2. Gert-Jan Burgers (VU) | Mediterrane landschapsarcheologie: oude en nieuwe onderzoeksagenda's (geschiedenis onderzoek)

In deze pitch schets ik de geschiedenis van de mediterrane landschapsarcheologie, met aandacht voor theorie en veldwerk (vooral surveyonderzoek); van landeskunde tot economisch-geografische en cognitieve benaderingen. Op grond van de belangrijkste kenmerken daarvan betoog ik dat de landschapsarcheologie ook een bijdrage kan leveren aan het onderzoek van hedendaagse maatschappelijke vraagstukken, als urbanisering, ruimtelijke ordening, gebiedsontwikkeling en erfgoedbeheer.

3. Laurien de Gelder (APM) | De status quo van onderzoek naar de geschiedenis van Nederlands archeologisch veldwerk in het Mediterrane gebied (geschiedenis onderzoek & onderwijs)

De geschiedenis van Nederlands archeologisch veldwerk in het buitenland, en specifiek in het Mediterrane gebied, is de afgelopen decennia bestudeerd door verschillende academici. Enerzijds zijn er studies die zich richten op de externe factoren van archeologisch veldwerk, zoals socio-economische en politieke ontwikkelingen die de praktijk van archeologisch veldwerk beïnvloedden (e.g. Van Wijngaarden 1992). Anderzijds is er reflexief onderzoek gedaan naar de intellectuele ontwikkeling van de discipline Mediterrane archeologie (e.g. Slofstra 1994, Van den Hengel 2006, Versluys 2011). In deze pitch analyseer ik aan de hand van twee onderzoeksprojecten (Holland in Hellas en [het Santa Prisca Project](#)) hoe deze geschiedenissen te verenigen en ga ik in op de gehanteerde onderzoeksvragen, -methoden en theorie om de Nederlandse archeologische praktijk in het buitenland te beschrijven. Daarbij schets ik de status quo van dit onderzoeksgebied in Nederland en vergelijk deze met andere West-Europese landen.

4. Gert Jan van Wijngaarden (UvA) | DAMNE: Dutch Archaeology in the Mediterranean and the Near East (aanverwante initiatieven)

In 2012 werd aan de UvA de eerste bijeenkomst van DAMNE gehouden: presentaties van lopend archeologisch veldwerk in het Middellandse Zeegebied en het Nabije Oosten. In de

jaren daarna werden deze bijeenkomsten achtereenvolgens gehouden in Leiden, Nijmegen, Groningen en aan de VU. Het doel van de bijeenkomsten is enerzijds het informeren van elkaar over het veldwerk en het uitwisselen van ervaringen en ideeën. Maar zeer zeker ook is de bedoeling te reflecteren op de hedendaagse archeologische praktijk in dit gebied. Tijdens de bijeenkomsten is de afgelopen jaren bijvoorbeeld aandacht besteed aan mogelijkheden tot onderlinge samenwerking, de relaties met het lokale werkveld in de landen van onderzoek en de positie van de projecten in de Nederlandse context. Vanuit dit laatste perspectief is er de wens om de huidige veldwerkprojecten en die uit het verleden nadrukkelijker onder de aandacht van een breed publiek te brengen. Ideeën daartoe zijn bijvoorbeeld een website, het creëren van een YouTube kanaal en een zogenoemd *koffietafelboek*. Al deze activiteit sluiten aan bij het platform ARGOS.

Bij DAMNE zijn betrokken: Peter Akkermans, Bleda Düring, Gert Jan van Wijngaarden